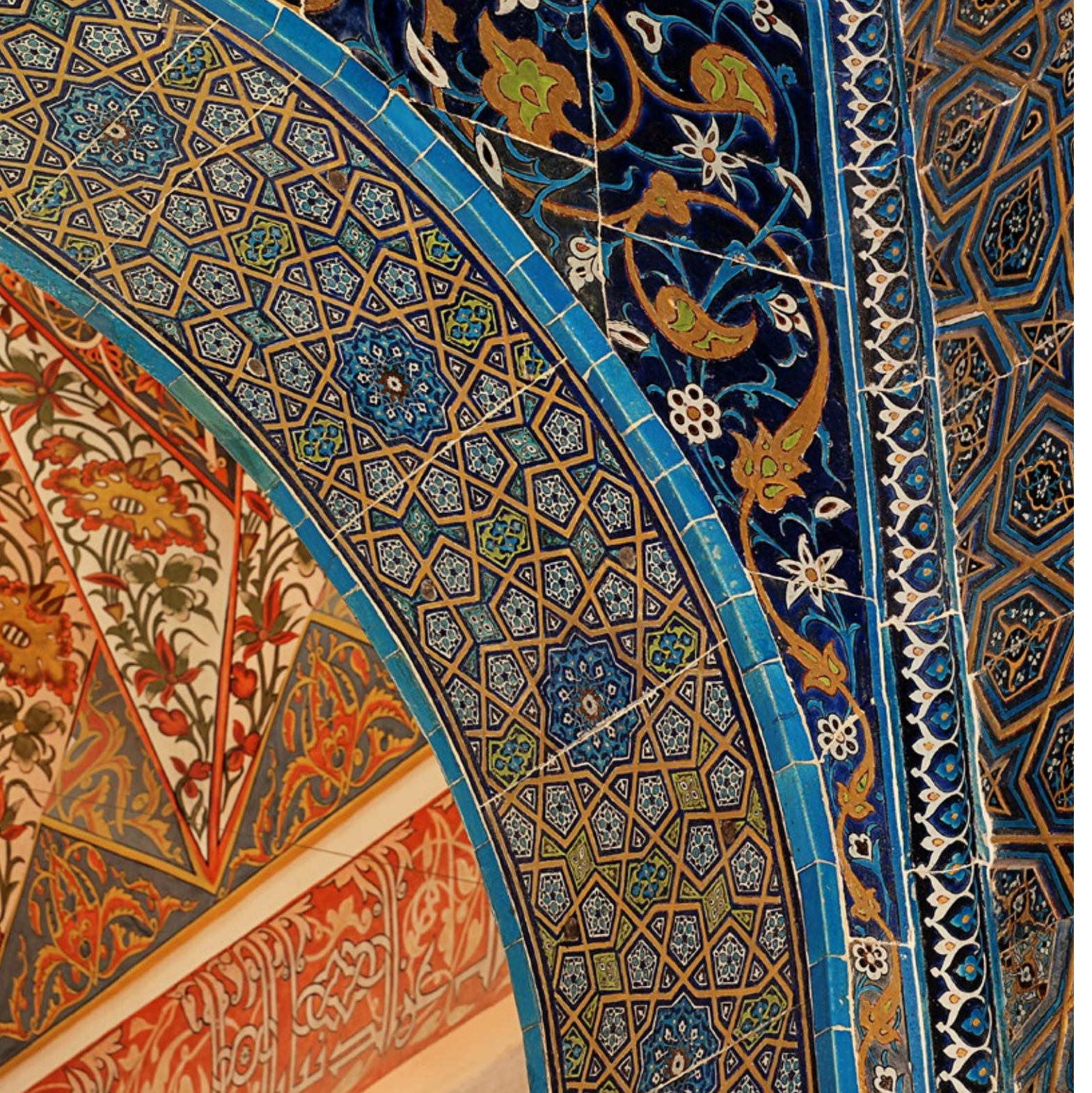

BURSA'DA ZAMAN

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN KÜLTÜR HİZMETİDİR

OSMAN HAMDİ BEY'İN TABLolarında YEŞİL CAMİ >> s16

Bursa Kapalı Çarşı Yangını / 1958

BURSA'DA ZAMAN

Yıl: 6 Sayı: 22
Nisan 2017
Yerel Süreli Yayın

İMTİYAZ SAHİBİ

Bursa Büyükşehir
Belediyesi Adına
Recep ALTEPE

YAYIN YÖNETMENİ

Saffet YILMAZ
Sorumlu
sftyilmaz@gmail.com

KATKIDA BULUNANLAR

Aziz ELBAS
Ahmet ERDÖNMEZ
İbrahim BÜYÜKFURAN
Sefer GÖLTEKİN

FOTOĞRAFLAR

İzzet KERİBAR
Nilay Şahinkanat İLCEBAY
Hakan AYDIN
Fatih ÖZENBAŞ
Mehmet YİĞİT
Saffet YILMAZ

KAPAK FOTOĞRAFI

Fatih ÖZENBAŞ
Yeşil Camii / Bursa

YAPIM ve REDAKSİYON

FG İletişim
(0224) 233 70 43
www.fgiletisim.com

BASKI

SalMat Basım
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler / Altındağ / Ankara
(0312) 341 10 20 - 21 - 24
info@salmat.com.tr
www.salmat.com.tr

www.bursadazamandergisi.com

Değerli dostlar,

Beş yılını doldurmuş, altıncı yılında bir yayın olarak Bursa'da Zaman yine tarihin tozlu raflarındaki konulara ışık tutuyor. Yaklaşık 10 yıldır kesintisiz sürdürdüğümüz tarihi mirası ihya çalışmalarına paralel olarak, Bursa'da Zaman'da da birbirinden değerli tarihsel olaylar ve olguları gün ışığına çıkarıyoruz. Bu konuda bize destek olan akademisyen ve tarihçi dostlarımıza bir kez daha şükranlarımı sunuyorum.

Değerli dostlar, yeni sayının önemli konularından biri; Bursa'da çay ve gül üretimi ile ilgili çabalar... Türkiye'nin başka yerinde henüz bir çalışma yok iken Bursa'da bu alanda çalışma başlatılmış olmasını ilgiyle okuyacağınızı düşünüyorum.

Bir başka konumuz, şehrimizin inci gerdanlıklarından biri olan Yeşil Camii'de Osman Hamdi Bey'in çizimleri üzerine. Türk resim sanatının en önemli isimlerinden biri olan Osman Hamdi Bey'in çizimlerini ve hayallerini, günümüzdeki karşılıkları ile birlikte okumak ve görmek herkes için değişik bir tat olacak.

Elbette, Yeşil Camii'nin adını çini ile birlikte anmak gerekir. Dergimizin yeni sayısında birbirinden güzel çini dosyaları göreceksiniz. Bunlardan biri de Adriyatik Denizi kıyılarındaki bir batık gemiden çıkarılan İznik çinileri. İznik'te üretilip başta Avrupa olmak üzere

tüm dünyada sarayları süsleyen çinilerimizi, sergi amaçlı da olsa tekrar Bursa'ya getirme arzusundayız.

Çini ile ilgili bir diğer konumuz, Muradiye Külliyesi'nin çinileri... Bilindiği gibi yakın zamanda Muradiye'de kapsamlı bir restorasyon çalışması yapmış ve tarihimize dair önemli mimari unsurları ortaya çıkarmıştık. Muradiye'nin orijinal çinileri de bu unsurlar arasında. Değerli hocamız Doç. Dr. Doğan Yavaş, hepimiz için kaynak olacak bir çalışma yaptı ve Muradiye'nin çinilerini kaleme aldı.

Bursa'nın değerleri serisini İsmail Belig ile sürdüren Prof. Dr. Mustafa Kara hocamıza; Hisar'ı, Osmanlı'nın sahip olduğu Bursa şehrinin ilk merkezini bize farklı bir dille anlatan Samet Altıntaş'a; İslam şehirleri ve dindarlık ilişkilerini, Müslümanların kurduğu şehirler ile Müslümanların fetih yoluyla sahip olup İslamlaştırdıkları şehirler arasındaki ilişkileri bize detaylı anlatan Prof. Dr. Çağfer Karadaş hocamıza, merhum Cahit Çollak'ı anlatan sevgili dostumuz Metin Önal Mengüşoğlu'na ve birbirinden değerli yazıların sahibi dostlarımıza tekrar teşekkür ediyorum.

Bir başka sayıda görüşmek dileği ile...

Recep ALTEPE

Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı

BURSA'DA ZAMAN : SAYI 22

İÇİNDEKİLER

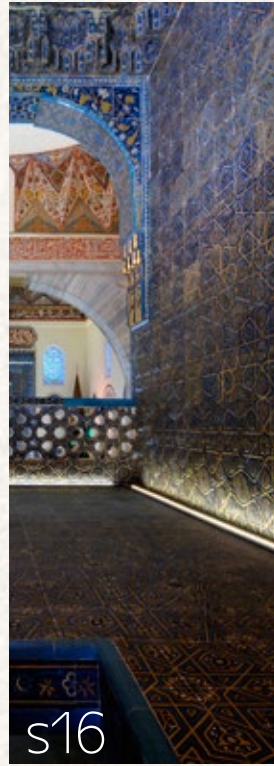
s4

s8

s12

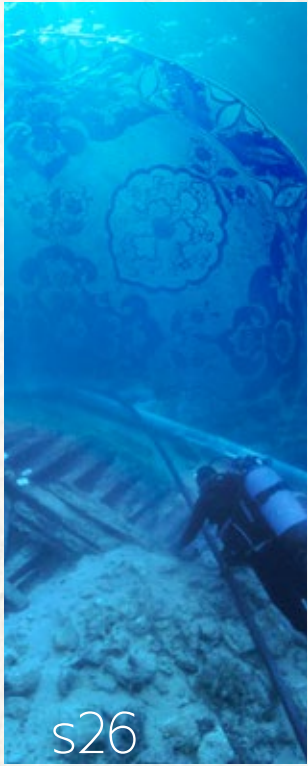

s16

s22

- S4 Erguvanın İzinde / Prof. Dr. Hasan Doğruyol
- S8 Şehir ve Dindarlık / Prof. Dr. Cağfer Karadaş
- S12 Dünyanın Kiracısı, Bursa'nın Kitapçısı; Cahit Çollak'ın Ardından / Metin Önal Mengüşoğlu
- S16 Bursalı İsmail Belîğ ve Güldeste / Prof. Dr. Mustafa Kara
- S18 Osman Hamdi Bey'in Tablolarında; Yeşil Cami Yazıları / Ömer Kaptan
- S24 Muradiye Türbelerinde Çini Tezyinat / Yrd. Doç. Dr. Doğan Yavaş
- S28 Adriyatik Denizi'nin Derinliklerinden İznik Çinileri / Mustafa Şahin
- S34 Hisar, Bursa'nın İç Denizi / Samet Altıntaş
- S40 Bursa Çayı Serüveni / Ahmet Erdönmez
- S44 Bursa'da Gül Yetiştiriciliği / R. Ruveyda Okumuş
- S48 Tarihi Mirasın İhyasında; Merkezden Kırsala Bütünsel Bakış / Aziz Elbas
- S52 Mabetler Spor Kulüplerine Nasıl Verildi? / İsmail Kemal Kemankaş

s26

s32

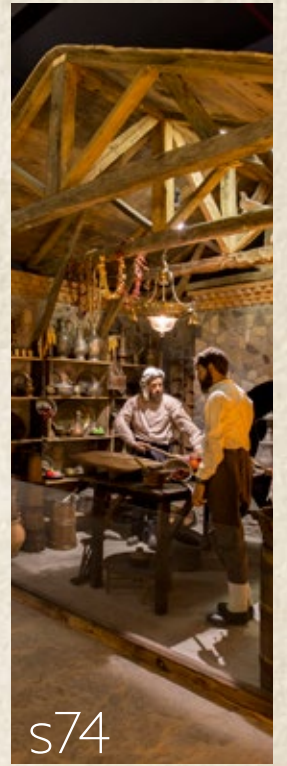
s42

s52

s56

s74

- S56 2000 yıllık İstanbul Kapı geleceğe açılıyor
- S60 Felaketin Ardından / *Esra Çobanoğlu, Faruk Özgökçe*
- S64 Mahallemin / Köyümün Muhtarları / *Aziz Elbas*
- S68 Bursa'nın Daveti / *Samet Altıntaş*
- S70 Dünden Bugüne Bursa'da Medreseler / *Aziz Elbas*
- S74 Bursa'da Müzeciliğe Yeni Bakış Açısı / *Ahmet Ö. Erdönmez*
- S86 Darbeye direnen şiiirler: 28 Şubat Direniş Şiirleri Antolojisi
- S88 Mudanya'da Yeni Bir Sosyal Yaşam Alanı: Hasanbey Hamamı
- S90 Kente Estetik Dokunuş / *Hatice Ünlü*
- S96 Yaşam Burada / *Ertan Akman*
- S100 Bursa'da Dört Mevsim Buluşma Mekanları Fotoğraf Yarışması
- S102 Kültürlerin Ortaklaşa Yeşerdiği Yer; Sille / *Ahmet Ö. Erdönmez*

Adriyatik Denizi'nin Derinliklerinden İznik inileri

Prof. Dr. Mustafa Şahin

Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
mustafasahin@uludag.edu.tr

Seramik üretimi için gerekli olan doğal kaynakların bolluğu nedeniyle İznik'te Bizans ve Selçuklu dönemlerine kadar izi sürülebilen uzun bir çini üretimi geleneği söz konusudur. Osmanlı Devleti tarafından özellikle desteklenen çini üretiminde Edirne, Kütahya gibi ön plana çıkan yerler arasında İznik de bulunuyordu. Ancak İznik'teki atölyeler diğer merkezlerin üretiminden üstün gelerek üretimde başrolü üstlenmiştir.

Osmanlılar tarafından üretilen ve İznik çinisi olarak adlandırılan gelenek ilk olarak 14. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devrinden zamanımıza kadar ulaşabilen en eski çiniler 1391 tarihinde inşaattı tamamlanan İznik Yeşil Cami minaresindedir. Bunu, Bursa Yeşil Camii ve Türbesi (1421) ve Bursa Muradiye Cami (1426) çinileri takip eder. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin güçlenmesine paralel olarak İznik çinileri de en ihtişamlı günlerine ulaşır. Böylece İznik Osmanlı Devrinde, en büyük çini merkezlerinden birisi olmuştur. 17. yüzyılda yavaş yavaş kaybolmaya başlayan İznik çinisi 18. yüzyılın başlarında tamamen önemini yitirmiştir.

İznik atölyelerinde 15. yüzyılın ikinci yarısında yeni bir teknoloji ile fritli çamur, fritli mal veya taş hamur adı verilen beyaz sıkı gövdeli çini üretimine geçilmiştir. Bu teknikte seramik gövde, ince beyaz kireç, kuvars kumu (silika), cam hamur (frit) ve kurşun katkısından oluşan bir karışım ile yapılmaktadır. Seramik kapların gövdesi çömlekçi çarkına takılı bir kalıpla yapılırken, yapraklı bordür gibi aplike bölümler kısmen kurutulduktan sonra elle şekillendirilmiştir; sonrasında gövde boyalı bezemeye temel oluşturan parlak beyaz bir astarla kaplanmıştır. Renk olarak kobalt mavisi, turkuaz, zeytin yeşili, mor, griden başlayıp mercan kırmızısına kadar giden tonlar,

zümrüt yeşilinden siyaha varan farklı tonlar ve cam fritlerden oluşan boyalar kullanılmıştır. Boyamanın ardından çiniye parlak porselen görünümü veren saydam bir sır ile kaplama yapılmış; iki odacığı ve ayrı bir ocağı olan kubbe benzeri fırınlarda 850 ila 1200°C arası sıcaklıklarda pişirilmiştir.

İznik çini kap kacağının gelişimi konusunda Nurhan Atasoy ve Julian Raby kapsamlı bir araştırma yapmışlar ve Osmanlı sarayı sanatçıları ve onların tasarımlarına göre tipolojilerini belirlemişlerdir. Buna göre İznik'in Osmanlı çinileri beş temel süsleme evresi göstermektedir:

Resim 1

Resim 2

1. Erken mavi ve beyaz dönemi –Baba Nakkaş Üslubu (1475/80-1520);
2. Deneysel ara dönem (1520- 1530/40);
3. "Saz" üslubu veya doğa hayali dönemi – Usta Şah Kulu Üslubu (1535 -1560);
4. Bitkisel üslup ve çok renklilik dönemi - Usta Kara Memi ve çağdaş geç mavi ve beyaz üslubu (1560 - 1600)
5. İznik çanak çömleği üretiminde gerileme (1600- 1670).

"Erken Mavi ve Beyaz Dönemi" olarak adlandırılan ilk evre çinileri Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) ile başlayıp Kanuni Sultan Süleyman Döneminin (1520-1566) başına kadar Osmanlı Sarayı'nın himayesindedir. Üslup sarayın baş sanatkârı Baba Nakkaş'ın adıyla da anılmaktadır. Çin porselenini ve Osmanlı metal formlarını andıran kap kakac üzerinde yer alan bezemeler, kobalt mavisi bir zeminde beyazın tonlarında veya beyaz bir yüzey üzerine açık ve koyu mavi bileşimi renklerle "Rumi" ve "Hatayi" adı verilen üsluplarda yapılmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1520'de tahta geçmesiyle birlikte İznik'teki çini üreticileri

teknik ve estetik anlamda değişiklikler denemeye başlamışlar ve birtakım stilistik eğilimler geliştirmişlerdir. 1540'lara kadar süren dönemin adı bu nedenle "Deneysel Dönem" olarak adlandırılmıştır. Osmanlı Döneminde İznik çinilerinin en gözde rengi olan "Turkuaz veya Türk Rengi" ilk olarak bu dönemde repertuara girmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan "Tuğrakeş" üslubu İmparatorluk sınırları dışında özellikle İtalya'da çok popüler olmuştur.

Resim 3

"Saz Üslubu" veya "Doğa Hayali" Dönemi 16. yüzyılın 2. çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın favori saray sanatçısı Şah Kulu tarafından başlatılan üslup, adını Osmanlı Sanatı'nda mistik,

hayali bir orman ya da bataklık kamışını temsil eden ve kaligrafi kalem yapmak için toplanan kıvrık ve girintili "saz" bitkisinden almaktadır. Bu dönemde kobalt mavisi ve turkuazın yanı sıra mangan moru, zeytin yeşili, soluk gri ve yeşilimsi siyah renkler de kullanıma girmiştir. Ayrıca, "Musli Halkası" veya "Sümbül Usta" gibi birkaç paralel üslup aynı anda bir arada görülebilmektedir.

"Dört Çiçek" adı verilen ve natüralist çiçek tasarımından oluşan Klasik Üslup ilk olarak 16. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Temel motif Osmanlı bahçelerinde yetiştirilen lale, karanfil, gül ve sümbül gibi favori çiçeklerdir. Bu üslubu ilk uygulayan kişi, Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının son döneminde saray nakkaş hanesinin baş nakkaşı olan Kara Memi olup, Kanuni'nin ölümünden sonra veliaht II. Selim (1566-1574) ve onun oğlu III. Murad (1574-1595) zamanlarında da devam etmiştir. Bu dönemde dört çiçeğin yanı sıra "çintamani" motifi bulunan soyut ve merkezi kompozisyon-

lar, ortadaki rozetlerden yayılan "Ru Yi" motifler, açık denizdeki gemiler, mimari, hayvanlar veya mitolojik deniz yaratıkları da görülmeye başlar. Diğer bir ifade ile İznik çinileri üzerindeki motif repertuarı II. Selim

Resim 4

Resim 5

ve III. Murad dönemlerinde iyice zenginleşmiştir. Hayvan resimleri tek başına, statik bir şekilde veya hareket halinde, sürekli bir devingenlik içinde, dövüş veya av gibi takip sahneleri şeklinde resmedilen fantastik yaratıklarla birlikte betimlenmiştir.

Gerileme döneminde ise çok renkli çini üretiminin yanı sıra beyaz zemin üzerindeki mavi bezemeli çini üretimi de devam etmiştir. Çarkıfelek veya "Ru Yi" gibi halihazırda bilinen motiflerin yanı sıra ortadaki bir rozetin etrafından yayılan "Jiajing" Dönemi dört çiçeği gibi yeni motifler de görülmektedir. Bu dönemin yeni motifleri ise "buğday demeti" adı verilen tırtıklı yapraklardır.

Bir anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş döneminin görkemini temsil eden İznik Çinileri, sadece Osmanlı'nın elitleri tarafından kullanılmamış, Osmanlı toprakları dışında soylu ve zenginlerin de vitrinlerini süslemek amacıyla deniz aşırı devletlere ihraç edilmiştir. 2006 yılının Ağustos ayında Sava-Medveščak Dalış Kulübü'nden Jurica Bezak'ın liderliğinde yapılan bir dalış esnasında 46 metre derinlikte keşfedilen bir batıkta bulunan kargo, İznik'te üretilen çinilerin deniz yolunu kullanarak deniza-

Resim 6

Resim 7

Resim 8

şırı ülkelere ihraç edildiğinin en güzel belgelerinden birisi olmuştur. Bu yazıda, keşif ve buluntuları hakkında bilgi verilecektir.

Hırvatistan'ın Dubrovnik kıyılarından yaklaşık 22 deniz mili uzaklıktaki Mljet Adası'nın güney kıyısı açıklarında bulunan Sveti Pavao Sığılığı'nda batan gemi (Resim 1), 40 - 42 metre derinlikler arasında, yaklaşık 50 metrekare büyüklüğünde bir alana yayılmıştır (Resim 2). 16. yüzyıla ait olduğu düşünülen ticaret gemisi Venediklilere aittir. Batık ile ilgili bilgiler, Igor Miholjek ve Vesna Zmaic Kralj tarafından, TINA - Denizcilik Arkeolojisi Dergisi / Maritime Archaeology Periodical isimli derginin 2016 yılında yayınlanan 6. sayısının 10-47. sayfaları arasında yayınlanan "Sveti Pavao Sığılığı: İznik Çinileri Taşıyan Bir Batık/Sveti Pavao Shallows: A Shipwreck With A Cargo Of Iznik Pottery" başlıklı makaleden alınmıştır.

2007-2013 yılları arasında Hırvat Konservasyon Enstitüsü, Sualtı Arkeolojisi Bölümü arkeologları tarafından yapılan sualtı kazılarında; tayfalara ait kişisel eşyalar, bir kaç bronz top, taş güller, tunçtan imal edilmiş gemi çanı, Batı ve

Resim 9

Doğu kökenli basit mutfak eşyaları ve çapalar gibi gemiye ait malzemelerin yansıra çok sayıda İznik çinisi de bulunmuştur (Resim 3). Büyük boyutlu İznik tabaklarının iç içe paketlenmesi ve yine bir arada bulunan çanak çömlekler, çinilerin kullanılmak amacıyla değil de kargo olarak gemiye alındığını göstermektedir. Diğer bir ifade ile Venedik ticaret gemisi, Doğu'dan aldığı kargosunu Avrupa pazarlarına satmak üzere götürmektedir.

2007 ile 2012 yılları arasında yapılan altı arkeolojik sualtı kazı döneminde 300'ün üzerinde eser çıkartılmıştır. Bunlardan 60 tanesi İznik üretimi olan tabak, küçük kase ve testi gibi yiyecek ve içecek servisinde kullanılan sofrta takımlarından oluşan çinilerden oluşmaktadır.

Batık geminin yükünde bulunan iki tabak 1530 civarında ortaya çıkan ve çeşitli versiyonlarla 16. yüzyılın sonuna kadar devam eden "tuğrakeş" üslubuna aittir (Resim 4). Geminin kargosunda, 1535-1560 yılları arasında tarihlene "saz" üslubuna ait neredeyse birbirinin aynısı iki servis tabağı da bulunmaktadır (Resim 5). Parlak renkle boyalı çiçek demetli testi (Resim 6),

simetrik çiçek kompozisyonlu siğ tabak (Resim 7), Cennet Bahçesi'nde taçlı iki kadın başlı kuş gövdeli yaratık şeklinde sembollerle bezeli iki tabak (Resim8) 1560-1600 yılları arasına tarihlenen "bitkisel" üsluba ait güzel örneklerdir. Kargoda kaliteli örneklerle-

rin yanı sıra 17. yüzyılın son çeyreğine kadar tarihlenebilecek bozulmaya başlayan ve gerileme dönemine işaret eden çini örnekleri de bulunmaktadır (Resim 9).

Batığın tarihlenmesinde, gemide bulunan Osmanlı akçeleri önemli rol oynamaktadır. Akçeler dört farklı padişah dönemine aittir: Yavuz Sultan Selim (1512-1520), Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), II. Selim (1566-1574) ve III. Murad (1574-1595). III. Murad para basmaya 1574'de başladığından geminin bu tarihten önce batması mümkün değildir. Diğer bir ifade ile en erken 1575 yılında batmış olan bir gemide, 1530 civarında ortaya çıkan ve 17. yüzyılın sonlarına kadar tarihlenebilecek beş farklı üslupta çanak çömlek bulunmuştur.

Geminin yükünün sayıca en çok ve en iyi korunan kısmını İznik çinileri oluşturmaktadır. Osmanlı Sarayı'nın himayesindeki İznik, 1480 ila 1670 yılları arasında duvar karoları, dini törenlerde kullanılan liturjik eşyalar ve lüks sofrta takımları gibi sırlı seramik objelerin ana üretim merkezidir. İznik çinileri, Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) farklı stil, üretim, nitelik ve bezemeleri ile doruk noktasına ulaşarak, bu konumunu Kanuni'nin vefatından II. Selim (1566-1574) ve onun oğlu III. Murad (1574-1579) zamanlarına kadar devam ettirmiştir. 16. yüzyılın ikinci yarısında İznik Çinileri Avrupa'da popüler hale gelmiş, Venedik, Cenova ve Dubrovnik gibi önemli pazarlara ihraç edilmiştir. 18. yüzyıl başlarına gelindiğinde İznik'teki üretim bütünü-

Resim 10

önemini kaybetmiş ve liderlik Kütahya gibi başka Osmanlı seramik merkezlerine kaymıştır.

Sveti Pavao Batığı, Venedikli bir tüccarın İznik çinilerinden oluşan lüks mallardan oluşan kargosu ile Marmara Denizi'nde bulunan, İstanbul gibi, bir limandan yola çıkarak Venedik'e doğru deniz yolu ile yolculuk ettiğini gösteren eşsiz bir örnektir (Resim10). Bu keşif, 16. yüzyıl Akdeniz'inde deniz ticaretinin anlaşılmasını ve Batı pazarında tercih edilen çanak çömlek formlarını gösteren önemli bir keşif olmuştur. Geminin kargosunda bulunan kap kacaklar İznik çinilerinin yetmiş yıllık gelişimindeki evrelerin neredeyse tamamını temsil etmektedir (Resim 11, 12, 13). Bu nedenle, batıkta açığa çıkartılan kontekst İznik çinilerinin tarihlendirme ve kronoloji çalışmalarında konunun uzmanlarına yeni ufuklar açmaya da adaydır. Diğer bir ifade ile kronolojik olarak farklı dönemlere tarihlenen üslupların bir arada bulunması, bunların tarihlerinin belki tekrar gözden geçirilmesi gerektiğini de göstermektedir.

Sveti Pavao Batığı'ndan çıkarılan kargo ve gemi mürettebatına ait buluntular 2015 yılında Hırvatistan'ın Zagreb kentinde bulunan Mimara Müzesinde Uluslararası "Adriyatik Denizi'nin Derinliklerinde Osmanlı İznik Çinileri" sergisinde ve 2016 yılında bu kez Dubrovnik Deniz Müzesi'nde teşhir edilmiştir (Resim 14-15). Sergi 2017 yılında bir kez daha neden İznik'te, yani üretildiği yerde sergilenmesin?

Kaynakça

I. Miholjek – V. Zmaic Kralj, "Sveti Pavao Sığılığı: İznik Çinileri Taşıyan Bir Batık / Sveti Pavao Shallows: A Shipwreck With A Cargo Of Iznik Pottery", TINA - Denizcilik Arkeolojisi Dergisi / Maritime Archaeology Periodical 6, 2016, 10-47.
N. Atasoy – J. Raby, Iznik: The Pottery of Ottoman Turkey (London 1989).

Resimler Listesi

Resim 1: Miholjek – Zmaic Kralj 2016: 44 fig. 26
Resim 2: Miholjek – Zmaic Kralj 2016: 42 fig. 24
Resim 3: Miholjek – Zmaic Kralj 2016: 15 fig. 6
Resim 4: http://www.dumus.hr/files/g/3-85/1024x768-1/13692699_1596043077354790_6126715679012254663_n.jpg (05.03.2017)
Resim 5: http://www.dumus.hr/files/g/3-85/1024x768-1/13692595_1596042847354813_7521998354767230003_n.jpg (05.03.2017)
Resim 6: <http://www.justdubrovnik.com/wp-content/uploads/2015/05/iznik2.jpg> (05.03.2017)
Resim 7: <http://www.justdubrovnik.com/wp-content/uploads/2015/05/iznik3.jpg> (05.03.2017)
Resim 8: http://www.dumus.hr/files/g/3-85/1024x768-1/13729148_1596042654021499_8144196089141179103_n.jpg (05.03.2017)
Resim 9: Miholjek – Zmaic Kralj 2016: 38 fig. 22
Resim 10: Miholjek – Zmaic Kralj 2016: 38 fig. 21

Osmanlı Devrinden zamanımıza kadar ulaşabilen en eski çiniler 1391 tarihinde inşaatı tamamlanan İznik Yeşil Cami minaresindedir.